

УДК 581.526.42(477.85):630

Ю.Ю.Несторук,

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України

МЕРЕЖА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ – ОСНОВА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ЛІСІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано значення лісів у формуванні екомережі, рівень заповідності та визначено перспективи подальшого розвитку природно-заповідного фонду Чернівецької області на принципах сталого розвитку

The importance of forests in the ecological network formation, level of reservation are analyzed, and aspects of further development of Nature Reserve Fund of Chernivtsi region on the basis of sustainable development are defined

Ключові слова: біорізноманіття, екомережа, природно-заповідний фонд, сталий розвиток, ліс, Чернівецька область

Keywords: biodiversity, ecological network, sustainable development, Nature Reserve Fund, forest, Chernivetsky region

Вступ

За останні десятиліття жодній зі світових проблем не було присвячено стільки міжнародних рішень, постанов, конвенцій, угод, програм державних органів і громадських організацій на найвищому рівні, як стану довкілля і, насамперед, його біорізноманіттю [6]. Нині Україна є стороною більше 50 міжнародних угод, тією чи іншою мірою спрямованих на збереження біологічного і ландшафтного різноманіття [4]. Така увага до цієї проблеми на засіданнях найвищих рівнів свідчить про її світове значення.

Але, незважаючи на це, й дотепер не вдалося зупинити скорочення біорізноманіття, і мало того воно ситуація продовжує погіршуватися. За прогнозами науковців вже сьогодні може зникнути 26 тисяч видів рослин і тварин, а за наступні 50 років при зростаючих темпах деградації природи – до чверті з вже відомих науці видів [6].

Екологічна доктрина України розглядає створення і розвиток заповідних територій і об'єктів різного рівня і режиму їх охорони в числі основних напрямків державної політики в соціо-еколого-економічній сфері. Розвиток і вдосконалення мережі природно-заповідного фонду забезпечує виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань в сфері реалізації рішень Всесвітнього саміту з стійкого розвитку, Конвенції про біологічне різноманіття, Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Загальноєвропейської стратегії в області біологічної і ландшафтно-різноманітності та ряду інших міжнародних угод [1]. Природно-заповідні території та об'єкти, як основа та невід'ємна частина національної екологічної мережі відіграють важливу роль у розвитку України та забезпечують її еколого-економічну рівновагу. А це є однією з найважливіших передумов забезпечення сталого, екологічно збалансованого розвитку України, охорони довкілля, задоволення сучасних та перспективних економічних, соціальних та інших інтересів суспільства.

Постановка задачі

Основним напрямком у збереженні природного біорізноманіття України та різноманіття її ландшафтів є формування репрезентативної, науково обґрунтованої мережі територій і об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) [4].

Природно-заповідний фонд складають ділянки суші та водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фоновий моніторингу навколишнього природного середовища.

Не підлягає сумніву, що реальне збереження фітоценотичної і, зокрема, лісової різноманітності в Україні нині забезпечується практично через систему природно-заповідних територій. Адже найцінніші лісові масиви сконцентровані в національних природних парках, природних заповідниках, у заказниках, пам'ятках

природи, заповідних урочищах та інших природно-заповідних територіях на площі біля 2 млн. га [3, 11].

Наукові передумови стратегії розвитку природно-заповідної справи визначаються станом навколишнього середовища і лісового біорізноманіття, як основної ланки функціонування біосфери. Заміна економічних пріоритетів на екологічні, в першу чергу в лісовій галузі, дозволить покращити стан навколишнього середовища, уповільнити деградацію природних екосистем, зберегти місця існування рідкісних видів рослин і тварин, підвищити естетичну цінність місць відпочинку населення тощо.

Це дуже важливо на сучасному етапі розробки екологічної стратегії в Україні, коли пріоритетна роль належить формуванню національної екомережі – цілісної територіальної системи, що включає ділянки природних ландшафтів, в першу чергу, лісів, що підлягають особливій охороні. Розбудова національної екомережі має здійснюватися, насамперед, з врахуванням багатства і трансформованості біорізноманіття території її визначальних елементів – природних ядер, буферних зон, екокоридорів та ділянок відновлення. Основу всіх цих ділянок становлять ліси [3, 4, 11].

Стале управління лісами – це науково обґрунтоване управління ними і раціональне їх використання, що забезпечує формування та функціонування механізму підтримки стабільного розвитку екосистем лісу, його біорізноманіття, продуктивності, здатності до самовідновлення, спроможності виконання екологічних та захисних функцій [11].

Тривалий час в Україні панівною була цільова модель лісокористування, коли ліс є тільки джерелом деревини. Інші види лісокористування (екологічне, рекреаційне, водоохоронне, захисне тощо) зазнавали обмеження. Сучасний етап менеджменту лісового господарства ґрунтується на багатопільовій моделі, принципом якої є невиснажливе, безперервне та постійне лісокористування, яке зумовлює оптимізацію усіх видів використання лісових ресурсів і забезпечує одночасне досягнення економічних, екологічних і соціальних цілей. Це, в свою чергу, забезпечує значне розширення мережі природно-заповідних територій та об'єктів [9, 11].

Стратегічним завданням є підвищення ступеня заповідності території до екологічно обґрунтованих показників [10, 12]. Впровадження положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція) передбачає створення і підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій [8]. У Буковинських Карпатах і Передкарпатті, що мають значний потенціал цінних та унікальних екосистем, це питання особливо актуальне [12].

Враховуючи природоохоронні, економічні, соціальні й інші інтереси суспільства, а також міжнародні зобов'язання держави, розвиток природно-заповідної справи визначено одним із найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики [12].

Результати досліджень

У рамках реалізації Закону України "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" в області розроблена регіональна схема формування екологічної мережі Буковини [12].

Значна робота здійснюється на виконання Указу Президента України "Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні". Нині область репрезентує 323 заповідні території та об'єкти загальною площею 86,1 тис. га, що становить 10,5% території області, із них 23 об'єкти мають загальнодержавне значення, а саме: Національний природний парк "Вижницький", 10 заказників, 9 пам'яток природи, 2 дендропарки та Чернівецький ботанічний сад. Місцеве значення мають 300 об'єктів – 2 регіональні ландшафтні парки, 44 заказники, 172 пам'ятки природи, 4 дендропарки, 40 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 38 заповідних урочищ (табл. 1). У межах цих територій росте понад 1 600 видів судинних рослин, із них 106 занесено до Червоної книги України. Тут виявлено 392 види хребетних тварин, з яких до Червоної книги занесено 118 видів, фауна безхребетних налічує більше 1 500 видів [14].

В області на сьогодні є ще багато природних об'єктів, які потребують заповідання. У плані перспективного розвитку заповідної справи готуються матеріали щодо створення національних природних парків "Черемоський" [9], "Хотинський", "Сторожинецький" [12] та низки унікальних територій і об'єктів, що дасть змогу розширити мережу ПЗФ Буковини до 171,8 тис. га, що становитиме 21,2% від загальної території області (табл.1).

Таблиця 1. Динаміка мережі природно-заповідного фонду Чернівецької області до 2020 року згідно з Програмою розвитку заповідної справи Чернівецької області [12]

Категорія територій і об'єктів ПЗФ	Мережа ПЗФ станом на 01.01.2008 р.		Мережа ПЗФ станом на 01.01.2020 р.	
	Кількість, од.	Площа, тис.га	Кількість, од.	Площа, тис.га
Національні природні парки	1	11,2	4	51,4
Регіональні ландшафтні парки	2	43,6	5	52,5
Заказники загальнодержавного значення	10	1,6	14	30,4
Заказники місцевого значення	44	27,5	51	29,4
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	9	0,2	14	0,4
Пам'ятки природи місцевого значення	172	0,6	204	0,8
Ботанічні сади	1	0,01	1	0,01

Дендрологічні парки загальнодержавного значення	2	0,02	4	0,03
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	40	0,3	44	0,4
Заповідні урочища	38	1,1	65	2,9
Разом:	323	86,1	406	171,8
Частка заповідності		10,5		21,2

Діяльність лісогосподарських підприємств області спрямована на гармонізацію відносин у сфері природокористування та охорони природних екосистем у межах Програми розвитку лісового господарства Чернівецької області [9]. Останніми роками ця робота здійснюється в контексті впровадження Стратегії виконання Карпатської конвенції як передумови екорівноваги Буковинських Карпат і передбачає збереження, збалансоване використання і відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття [9, 10], зокрема:

- розроблення та втілення місцевих планів дій щодо екологічно збалансованого ведення лісового та сільського господарств з урахуванням потреб щодо охорони гірських екосистем та ландшафтів;
- формування екомережі Буковинських Карпат у межах Карпатської та національної екомережі, збереження біо- та ландшафтного різноманіття тощо.

Майже весь природно-заповідний фонд Чернівецької області створений на вилучених або не вилучених землях державного лісового фонду. Землі лісового фонду займають 32% (258,1 тис. га) площі області, а розміщено на них 64% площ об'єктів природно-заповідного фонду. Окрім того площа заповідних об'єктів становить 10,5% загальної площі області, цей показник у 2,5 рази вищий, ніж середній по державі [7].

Площа об'єктів природно-заповідного фонду на території земель лісового фонду області в цілому становить біля 30% [7], в той час коли статтею 10 розділу III Закону України від 10.02.2000р. № 1436 – III "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" передбачено розширення мережі заповідного фонду в цілому Карпатському регіоні до 20% [5].

На території лісового фонду підвідомчих підприємств облуправління лісового та мисливського господарства виділено 104 об'єкти природно-заповідного фонду: заказники загальнодержавного значення, регіональні ландшафтні парки, державні заповідні урочища, заказники місцевого значення, пам'ятки природи місцевого значення, всього на площі 54,9 тис. га, що складає 31,3% загальної площі лісів облуправління.

Наведена інформація свідчить, що вилучення земель державного лісового фонду для подальшого розширення заповідного фонду потребує детального вивчення. Необдумане заповідання лісових масивів, а також їх вилучення із території державного лісового фонду теж може привести до негативних наслідків. Свідченням цього є стихійне лихо у березні 2002 року, коли по області утворилось 1230 гектарів суцільних вітровалів та 3266 га вибіркових, загальний обсяг – 468,0 тис. куб. м, в тому числі тільки по Путильському району суцільні вітровали виникли на площі 1052 га загальним обсягом 374,4 тис. куб. м. Загальна площа суцільних вітровалів по ДП "Путильський лісгосп" становила 368 га, в т. ч. у пристигаючих насадженнях – 73 га, у стиглих і перестиглих насадженнях 224 га та обсягом 85,1 тис. куб. м – це більш як річна розрахункова лісосіка головного користування зазначеного підприємства. Слід відмітити, що основна частина цих вітровалів виникла у стиглих насадженнях різних категорій захисності та у насадженнях, розташованих вище 1100м над рівнем моря.

Висновки

Природно-заповідна справа як базова сфера охорони природи є ще не зовсім досконалою і має цілу низку ще не вирішених проблем: проблема вилучення земель з метою заповідання; складність формування репрезентативної мережі природно-заповідних територій через низький ступінь їх вивчення та значну антропогенну трансформацію ландшафтів; підпорядкованість природоохоронних структур різним відомствам; недостатня участь громадськості у розвитку природоохоронної справи тощо.

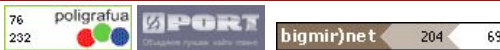
Території і об'єкти ПЗФ необхідно створювати з врахуванням інтересів місцевого населення та специфіки ведення лісового господарства. Це стосується насамперед Путильського, Вижницького та Сторожинецького районів, де лісогосподарська діяльність є основним поповнювачем місцевих бюджетів. Підхід до справи заповідання, особливо із вилученням територій лісового фонду має бути виваженим, комплексним та таким, що враховує інтереси усього суспільства, на основі науково обґрунтованих норм.

Література

1. Гірний Б.М. Еколого-економічні аспекти розвитку природно-заповідного фонду України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. е. наук: спец. 08.00.06. „Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища“ / Б. М. Гірний. – К., 2008. – 21 с.
2. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 34. – С.502.
3. Збереження біологічного різноманіття в лісах та забезпечення розвитку природно-заповідного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62995&cat_id=36090.
4. Кобеньок Г.В. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління річковими басейнами: [Посібник для вчителів і громадських природоохоронних організацій] / Кобеньок Г.В., Закорко О.П., Марушевський Г.Б. – К.: Wetlands International Black Sea Programme, 2008. – 200 с.
5. Біорізноманіття Українських Карпат. Матеріали наукової конференції, присвяченої 50-річчю Карпатського високогірного біологічного стаціонару Львівського

- національного університету ім. І. Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005р.). – Л.: ЗУКЦ, 2005. – 202 с.
6. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: Навчальний посібник. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
7. Природно-заповідний фонд Чернівецького обласного управління лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvoulg.cv.ukrtel.net/diialnist/PZF.html>.
8. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат: Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. Т.10. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – С.311-315.
9. Солодкий В.Д. Особливості впровадження положень Карпатської конвенції на лісгосподарському підприємстві / В.Д. Солодкий, Г.Д. Шутак, В.Я. Заячук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип.19.13. – С. 34-38.
10. Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mail.menr.gov.ua/publ/bermconven/strateg/index.html>.
11. Фурдичко О.І. Заповідна справа в Україні: [Підручник] / Фурдичко О.І., Сівак В.К., Солодкий В.Д. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 336 с.
12. Царик Й.В. Програма розвитку заповідної справи Чернівецької області / Й.В. Царик, В.Д. Солодкий // Вісник львівського ун-ту. – 2008. – Вип. 48. – С. 83-88.
13. Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Українська енциклопедія, 1994. – 464 с.
14. Червона книга України. Рослинний світ. – К.: Українська енциклопедія, 1994. – 608 с.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"